

2016 | 3

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- *B. SZABÓ JÁNOS*
ÁRPÁD HONFOGLALÓINAK 9–10. SZÁZADI
HATALMI SZERVEZETE
- *SUDÁR BALÁZS*
A ZSARNÓCAI CSATA (1664)
– TÖRÖK SZEMMEL
- *MIHALIK BÉLA VILMOS*
A SZENTSZÉK ÉS A MAGYAR
VÁLASZTÓFEJEDELEMSÉG GONDOLATA
- *TÓTH FERENC*
EGY FELVILÁGOSULT URALKODÓ
GONDOLATAI A FELVILÁGOSODÁS ELŐTT
- *ABLONCZY BALÁZS*
BARÁTH TIBOR PÁRIZSI ÉVEI
(1930–1939)
- *HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN*
SZEMPONTOK A KÉT VILÁGHÁBORÚ
KÖZÖTTI FALUKUTATÓK VIZSGÁLATÁHOZ

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSESZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LVIII. ÉVFOLYAM, 2016. 3. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS, ZSOLDOS ATTILA (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),
BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,
GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,
OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,
SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,
VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

- B. Szabó János: Árpád honfoglalóinak 9–10. századi hatalmi szervezete
steppetörténeti párhuzamok tükrében 355
- Mihalik Béla Vilmos: A Szentszék és a magyar választófejedelemség gondolata
a 17. század végén 383
- Tóth Ferenc: Egy felvilágosult uralkodó gondolatai a felvilágosodás előtt.
Lotaringiai Károly herceg *Politikai testamentuma*, a magyar történelem elfelejtett forrása 409
- Ablonczy Balázs: Ördögsekéren. Baráth Tibor párizsi évei (1930–1939) 429
- Horváth Gergely Krisztián: Műhelyek, pályák, módszerek.
Szempontok a két világháború közötti falukutatók vizsgálatához 451

MŰHELY

- Pósán László: A Német Lovagrend megítélése Magyarországon II. András korában 465
- Sudár Balázs: A zarnócai csata (1664) – török szemmel 475

DOKUMENTUM

- Jakó Zsigmond műhelyéből (*Sajtó alá rendezte: Jakó Klára*) 483

MÉRLEG

- Szigetvár, 1566. Konferenciabeszámoló (*Kármán Gábor*) 493

A Szentszék és a magyar választófejedelemség gondolata a 17. század végén*

A magyarországi törökellenes visszafoglaló háborút a Szentszék jelentős anyagi, katonai, diplomáciai és ideológiai támogatásban részesítette. A háború bő másfél évtizede (1683–1699) során a bécsi Habsburg-udvar és Róma viszonya azonban nem volt felhőtlen. Ez persze nem változtatott azon, hogy a Szentszék és a Habsburg Birodalom mindvégig szoros együttműködésben törekedett a Szent Liga egyben tartására és a török kiűzésére. A háború alatti diplomáciai viszony első évtizedét, XI. Ince és VIII. Sándor pápák pontifikátusát alaposan feltárták, főként a régebbi, 19. század végi, 20. század eleji kutatók. XI. Ince pápa tevékenységéről mindmáig Fraknoi Vilmos munkája nyújtja a legalaposabb képet.¹ Utóda, VIII. Sándor és a Habsburgok konfliktusos kapcsolatáról két munka is született. A későbbi szatmári püspök, Scheffler János a vatikáni levéltári források alapján, míg az osztrák Sigismund von Bischoffshausen a bécsi Haus-, Hof- und Staatsarchiv, valamint a Liechtenstein levéltár iratai alapján vizsgálta a kérdést.²

A háború második évtizedére eső szentszéki–Habsburg kapcsolatokat azonban, amelyek XII. Ince pápa pontifikátusának idejére (1691–1700) estek, már alig kutatták. E tekintetben ismét Fraknoi egy tanulmánya említhető, amely Várad 1692. évi visszafoglalásával kapcsolatban elemzi a Szentszék segítségét.³ Ezenkívül azonban az átfogóbb szakirodalmi munkák is főként a szalánkeméni (1691) és zentai (1697) győzelmekkel, illetve a háborút lezáró karlócai békével (1699) foglalkoztak bővebben.⁴

E tanulmány a XII. Ince pápa és a Habsburg-udvar kapcsolatát vizsgáló kutatásaink keretében a törökellenes háborúval összefüggő szentszéki felvetések egy érdekes epizódját tárgyalja közelebbről. Hannover választófejedelemségre történő

* A római kutatásokat a Magyar Állami Eötvös Ösztöndíjjal (2011) és Klebelsberg Kunó-ösztöndíjjal (2013, 2015), a bécsi kutatásokat Collegium Hungaricum-ösztöndíjjal (2014), valamint a Richard Plaschka Stipendium támogatásával (2015) folytattam.

1 *Fraknoi Vilmos*: XI. Ince pápa és Magyarország főlsszabadtása a török uralom alól. Szent István Társulat, Bp., 1886.

2 *Scheffler János*: VIII. Sándor pápa és a bécsi udvar (1689–1691). Székely-IIIés, Ungvár, 1914.; *Sigismund von Bischoffshausen*: Papst Alexander VIII. und der Wiener Hof (1689–1691). Joseph Roth, Stuttgart, 1900.

3 *Fraknoi Vilmos*: Várad felszabadtása 1692-ben és XII. Ince pápa. Róma, 1892.

4 Ld. erre további szakirodalommal: *Szakály Ferenc*: Hungaria eliberata. Budavár visszavétele és Magyarország felszabadtása a török uralom alól, 1683–1718. Corvina, Bp., 1986. 92–140., 176–179.

emelésével összefüggésben ugyanis Sebastiano Antonio Tanara bécsi nunciusnak a szentszéki Államtitkársággal folytatott levelezésében felmerült, hogy a Magyar Királyságot is választófejedelemségi rangra emeljék. Ennek kapcsán először a hannoveriek törökellenes háborúban történő szerepvállalását vizsgáljuk meg röviden, majd a Szentszék és Bécs közötti diplomáciai viszonyt a hannoveri ügy tükrében, és ezzel összefüggésben a Magyar Királyságot érintő tervvel kapcsolatos érveket és ellenérveket, valamint azok megalapozottságát.

Hannover bekapcsolódása a törökellenes visszafoglaló háborúba

Braunschweig részvétele a török elleni hadjáratban már alig néhány hónappal Bécs második ostromának végét követően, 1684 elejétől felmerült. Ernő Ágost braunschweig-lüneburgi herceg tíz-tizenötezer kipróbált katonát ajánlott fel 600 ezer birodalmi tallér hozzájárulás fejében, amelynek felét az örökös tartományokban történő kvártélyozás költségei tették volna ki. Georg Schnath, Hannover kora újkori történetének monográfusa azonban munkájában minden romantikus elképzelést elosztatott: Ernő Ágostot semmiféle nagy „keresztes” eszme nem mozgatta ebben az ajánlatban, csupán nagyszámú seregének költséghatékony – azaz mások által történő – fizetésében volt érdekelt.⁵

A Braunschweig-lüneburgi Hercegség már a krétai háborúban katonai szerepet vállalt az Oszmán Birodalom ellen, majd később aktívan részt vett a magyarországi háborúban is. A török elleni aktív fellépés képe megjelent az Ernő Ágost választófejedelem 1698-ban bekövetkezett halála után, 1704-ben kiadott emlékkönyvben is. Annál is inkább hangsúlyozták ezt, hisz maga a fejedelmi család is érintett volt: a választó két fia, Károly Fülöp és Frigyes Ágost herceg is a magyarországi hadszíntéren vesztette életét. Ezt a személyes, családi áldozatvállalást az apjuk emlékére kiadott *Monumentum* is megörökítette, Károly Fülöp emlékére pedig érmét is verettek.⁶ Idősebb fivérük, György Lajos herceg (később I. György néven brit uralkodó) is jelen volt 1683-ban Bécs ostrománál, majd az 1684. évi harcokban is részt vett, míg másik fivérük, Miksa herceg 1685–1688 között a hannoveri katonaság ezredparancsnokaként harcolt a Peloponnészoszi-félszigeten.⁷

A braunschwegiek részvételét hosszas tárgyalásokat követően 1684 végén sikerült írásban is rögzíteni. Összesen tízezer katonát küldtek a török ellen a magyarországi frontra. Ebből Ernő Ágost hannoveri herceg 5000 katona kiállítását vállalta. A Welfek másik két ágával, a wolfenbütteli és a cellei fejedelmekkel

5 *Georg Schnath*: Geschichte Hannovers im Zeitalter der neunten Kur und der englischen Sukzession, 1674–1714. I. (1674–1692). August Lax Verlagsbuchhandlung, Hildesheim–Leipzig, 1938. 348–350.

6 *Martin Wrede*: The House of Brunswick-Lüneburg and the Holy Roman Empire: The Making of a Patriotic Dynasty, 1648–1714? In: The Hanoverian Succession: Dynastic Politics and Monarchical Culture. Ed. Andreas Gestrich–Michael Schaich. Ashgate, Farnham, 2015. 54–56.

7 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 351.

a bécsi udvar ezzel egy időben, de külön szerződésben (Burgdorf, 1684. december 12.) egyezett meg a törökellenes katonai részvételről. Ernő Ágost herceg ugyanakkor további engedményeket csikart ki Bécestől: a katonaság éves ellátása mellett további 50 ezer birodalmi tallért és Frigyes Ágost herceg részére egy lovassági ezred elkülönítését. A herceg emellett Velencével is megegyezett: a köztársaság részére három gyalogosezredben 2400 katonát küldött, havi 6030 dukát ellenében.⁸

Az évtized végére Bécs és Hannover helyzetében is változás állt be, ami szorosán érintette a Hannoveri-ház szerepvállalását a törökellenes háborúban. A törökellenes Habsburg sikerek, az új kölni érsek (a császár által támogatott Wittelsbach József Kelemen) megválasztása és az angliai dicsőséges forradalom következtében kialakult feszültségek hatására XIV. Lajos ismét I. Lipót és a Német-római Birodalom ellen fordult. Másfelől II. Károly pfalzi választófejedelem 1685-ben bekövetkezett halálával felborulni látszott a Német-római Birodalom választófejedelmi kollégiumának kényes felekezeti egyensúlya, miután a választói cím a katolikus pfalz-neuburgi ágra szállt volna. A helyzet pedig kiváló ürügyet szolgáltatott XIV. Lajosnak, hogy ismét a birodalom ellen forduljon, felhasználva, hogy öccse, Orléans-i Fülöp herceg az elhunyt választó hűgát, Liselotte von Pfalz hercegnőt vette feleségül.⁹ Mindezek a változások Hannover törökellenes szerepvállalásának egyre hangsúlyosabb politikai vetületet is adtak.

A hannoveri választófejedelemség és a törökellenes katonai segítség kérdése

Ernő Ágost az anyagi mellett persze már a kezdetektől politikai hasznot is remélt a törökellenes szerepvállalástól, igaz, ez ekkor még kevésbé volt hangsúlyos. Kezdetben az osnabrücker püspökséget, ezt a közvetlenül a birodalom alá tartozó fejedelemséget akarta megszerezni. A püspöki méltóságot a vesztfáliai béke értelmében Franz Wilhelm von Wartenberg püspök 1661-ben bekövetkezett halála után egymást váltva evangélikus és katolikus személyek töltötték be. 1662-től éppen Ernő Ágost volt protestánsként Osnabrück püspöke, és emiatt felmerült a püspökség végleges szekularizációja. A herceg sógornője, Eleonóra cellei hercegné egyenesen úgy nyilatkozott 1683 nyarán az udvarában tartózkodó francia követnek, hogy a császár odaigérte a püspökséget Ernő Ágostnak. Ennél is érzékenyebb kérdés volt a kilencedik választófejedelemség ügye, amelyet 1682-ben Frigyes Vilmos brandenburgi választó vett elő, Ernő Ágost berlini látogatása során. Ez igazán majd 1685-ban vált fontossá, amikor a református ág kihalását követően a katolikus pfalz-neuburgi ágból való Fülöp Vilmos nyerte el a megüresedett pfalzi választófejedelmi széket.¹⁰

8 Uo. 353–354.

9 *Geoffrey Symcox*: Louis XIV. and the Outbreak of the Nine Years War. In: *Louis XIV and Europe*. Ed. Ragnhild Hatton. Macmillan, London, 1976. 179–212.

10 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 349., 474., 479–480.

A „Nagy Választó”, Frigyes Vilmos halálát követően fia, III. Frigyes is kiállt a hannoveri választófejedelem ügye mellett, és Brandenburg jelentős erőket mozgatott meg a birodalmi protestáns érdekek megőrzéséért. Ehhez ráadásul kiváló lehetőségnek bizonyult az 1689-ben József főherceg római királlyá választására összehívott augsburgi választófejedelmi gyűlés.¹¹ Ezt már a Szentszék is nagyobb figyelemmel kísérte. Francesco Buonvisi nuncius távozása után a pápai képviseletet internunciusként Francesco Tucci apát, nunciatúrai auditor látta el Bécsben, aki személyesen is megjelent Augsburgban.¹²

Ernő Ágost célja az volt, hogy megnyerje magának a katolikus oldalt is. Kezdetben Rómában is nyitottan, reménykedve tekintettek a braunschweig-lüneburgi hercegre. 1688-ban egyenesen olyan értesülések érkeztek a kölni nunciatúra környezetéből, hogy remélhető a hercegi pár katolizálása, amiről persze gyorsan kiderült, hogy valójában minden alapot nélkülöző információ. A herceg küldötte, Franz Ernst von Platen gróf Augsburgban ennek ellenére fontos egyeztetéseket folytatott Tuccival, és egy emlékiratot is átnyújtott neki, amely Ernő Ágostnak a kereszténység javára tett érdemeit hangsúlyozta, arra apellálva, hogy a Szentszék jóindulatát elnyerje. Ebben külön hangsúlyozták Hannover törökellenes szerepvállalását. A továbbiakban a herceg ügyesen használta ki pozícióját, és tett bizonyos utalásokat esetleges áttérésére, az osnabrücki püspökség átengedésére és a szabad katolikus vallásgyakorlat biztosítására is. A Szentszék azonban nem kívánta a hitbeli kérdéseket, így a herceg felekezeti váltását politikai alku tárgyává tenni.¹³

A tárgyalások folytatását és lezárását végül Bécs szorult helyzete és Ernő Ágost egy merész diplomáciai lépése mozdította elő. 1690-ben Belgrád török kézre jutásával a korábbi évek sikersorozata megtört, és legjobb esetben is egy állóháborúra lehetett számítani a déli magyar határ mentén. Ráadásul az év végén nyilvánvaló lett, hogy Brandenburg nem tud a következő évre segélycsapatokat biztosítani. I. Lipótnak így mindenképpen szüksége volt új katonai erők bevonására. Ernő Ágost 1690 végén megállapodott Franciaországgal, így a következő év nyugati hadjáratában a braunschweig-lüneburgi katonaság nem vett részt. Ebben a helyzetben a herceg egyértelmű, megbízható értesüléseket kapott Bécsből: amennyiben katonai támogatására számíthatnak a török ellen, és a francia egyezséget felbontja, úgy nem lesz akadálya a választófejedelmi rangra emelésnek.¹⁴

11 *Wilhelm Havemann*: Geschichte der Lande Braunschweig und Lüneburg. Dieterich'sche Buchhandlung, Göttingen, 1857. 325–326.

12 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 487. A pápa azonban egy külön követet is küldött Augsburgba Giacomo Cantelmo caesareai érsek személyében: *Scheffler J.*: i. m. (2. jz.) 34–35.

13 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 487–490.

14 Uo. 592–595. XIV. Lajos szándéka az volt, hogy létrehozson egy semleges, harmadik pártot a birodalom rendjei között, a hannoveri herceg és a svéd király (mint Pomeránia hercege) vezetésével, amely a franciáknak kedvező béke kötésére szorítaná rá a császárt. Ernő Ágost és a francia király követi 1690. december 1-jén (november 27-ére datálva) kötötték meg Hamburgban az egyezséget. Ebben a hannoveri herceg vállalta, hogy amint a svédek is hajlandóak az új politikai tömörülésben való részvételre, ő is csatlakozik, cserébe XIV. Lajos megígérte, hogy minden esz-közzel segíteni fogja választófejedelmi kinevezését, és ha az nem is sikerülne, akkor az általános

Ernö Ágost valóban lépett: Tucci 1691 elején arról tájékoztatta a Szentszékét, hogy a herceg ismét felvette a tárgyalás fonalát Béccsel, lényegében az augsburgi ígéretnek alapján (Osnabrück átengedése a katolikusoknak, katolikus vallásgyakorlat engedélyezése a hercegségben), és emellett tízezer katonát ajánlott fel a török ellen.¹⁵ Az ajánlat megosztotta a Habsburg-udvart. A császár tanácsadóinak egy része ellenezte, hogy engedjenek a herceg kérésének, félve a protestáns párt erősödésétől, továbbá hogy megőrizték a *pietas Austriaca* eszmeiségét, elkerülve minden Isten, a hit és az Apostoli Szék ellen vétő lépést. Mások viszont rámutattak, hogy amíg három protestáns és öt katolikus választó volt a választófejedelmi kollégiumban, addig sem tudott a protestáns párt hatásosan fellépni, ráadásul az új pfalzi választófejedelem révén a katolikusok száma csak tovább növekedett. Tucci úgy vélte, hogy a braunschweig-lüneburgi törökellenes segítség most inkább járna előnnyel, mint hátránnyal a katolikus egyház számára. A bíboros-államtitkár óvatosan csak annyit válaszolt Tuccinak, hogy a kérdést alaposan meg kell vizsgálniuk.¹⁶

1691 végén Ernő Ágost már konkrét tárgyalási ajánlattal lépett fel Bécsben képviselője, Christoph von Limbach révén. Három fő pillér alkotta ajánlatát: a törökellenes segítség, a Habsburgokkal való örökös szövetség és egy korlátozott katolikus vallásgyakorlat engedélyezése Hannoverben. 1692 első hónapjai kérelem tárgyalással teltek el a két fél között, aminek két érzékeny pontja a katolikus vallásgyakorlat kérdése és a törökellenes katonai segítség finanszírozásának ügye volt.¹⁷ Francesco Tucci február elején értesítette az államtitkárságot az újrainduló tárgyalásokról. Nem ismerte pontosan Limbach instrukcióit és a braunschweig-lüneburgi követeléseket, de gyanította, hogy a követ a választófejedelemség ügyében tárgyal, a törökellenes katonai segély ügyét felhasználva. Ugyanis a hannoveri tárgyalásokkal párhuzamosan a münsteri püspök küldötte is Bécsben tárgyal, és hatezer katonát ajánlott fel a török ellen.¹⁸ Míg Münsterrel hamarosan megállapodtak 3500 katona kiállításában, addig Hannoverrel folytatódtek a tárgyalások,

béke megkötését követően négyszázezer koronát fizet neki. *Janine Fayard: Attempts to Build a 'Third Party' in North Germany, 1690–1694.* In: *Louis XIV and Europe* i. m. (9. jz.) 213–240.

15 Archivio Segreto Vaticano (Róma), Segreteria di Stato (= ASV Segr. Stato), Germania, vol. 218., fol. 8r–9v. Bécs, 1691. január 7. Francesco Tucci jelentése Pietro Ottoboni bíboros-államtitkárnak. Ráadásul ezekben a napokban futott be a két hannoveri herceg, Ernő Ágost fiai, Frigyes Ágost és Károly Fülöp halálhíre a frontról: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 218., fol. 41r–42r. Bécs, 1691. január 21. Hírlevél (foglio d'avvisi).

16 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 39., fol. 517v–518r. Róma, 1691. január 20. Pietro Ottoboni bíboros-államtitkár válasza Francesco Tuccinak.

17 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 597–599.

18 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 223., fol. 78r. Bécs, 1692. február 3. Francesco Tucci jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. Hannover és Münster között 1691. január 27-én született egy szövetségi egyezmény, amelynek az volt a célja, hogy minél inkább kimaradjanak a nyugati front eseményeiből és előmozdítsák a békét a Német-római Birodalom és Franciaország között. Mindez jól illeszkedett XIV. Lajos politikájába, amelynek célja egy harmadik, birodalmi párt kialakítása volt. De emellett ez a hannoveri-münsteri szövetség talán a közös törökellenes segítséget is előmozdította: *Fayard, J.*: i. m. (14. jz.) 221.

azonban Tucci továbbra sem bírt pontosabb értesülésekkel.¹⁹ Március elején jelentette az államtitkárságnak, hogy Bécsből Philipp Christoph von Breuner grófot fogják Hannoverbe küldeni, de még ekkor is csak úgy tudta, hogy bizonyos vitás pontok tisztázására.²⁰

Március végén Breuner valóban elindult Hannoverbe, de ekkor már egy kész tervezetet vitt magával, amit Ernő Ágost és György Vilmos 1692. április 15-én jóváhagyott. Ez lényegében három, 1692. március 22-re visszadátumozott dokumentumot jelentett: a császár nyilatkozatát, hogy a választófejedelmi rangemelésbe beleegyeznek és azt mielőbb hatályba lépteti, a választófejedelmi egyezséget (*Kurtraktat*), valamint a Habsburg-dinasztia és a Hannoveri-ház közötti örökös szerződést. Az egyezségben Ernő Ágost vállalta, hogy két éven át 6000 cellei és hannoveri katona vesz részt a törökellenes háborúban, akiknek ellátását is állják, emellett 500 ezer tallér hozzájárulást fizetnek, és a két év lejártát követően kétezer, amennyiben pedig az Oszmán Birodalommal békét kötnek, hatezer katonával vesznek részt a nyugati fronton.²¹

A tárgyalások a legnagyobb titoktartás közepette zajlottak, legalábbis Tucci április folyamán Theodor Heinrich von Strattmann osztrák udvari kancellárnál próbált pontosabb információkhoz jutni, de még azt sem sikerült megtudnia, hogy várható-e a hatezer fős hannoveri kontingens érkezése.²² Április végén megérkezett Bécsbe az új nuncius, Sebastiano Antonio Tanara damaszkuszi érsek. Egyik első titkos jelentésében Hannover ügyével foglalkozott. Már megerősítette, hogy a császár hozzájárult a választófejedelmi rangemeléshez, a nuncius szerint csak az volt a kérdés, hogy ahhoz elég-e a választófejedelmi kollégium egyetértése, vagy a birodalmi gyűlés megerősítése is szükséges.²³

Tuccinak sikerült hamarosan pontosabb információhoz is jutni. Strattmann kancellár előszobájában találkozott a hannoveri követtel (feltehetőleg Limbachhal), akitől megtudta, hogy már úton van a hatezer fős segédhad, és további tízezer főt tudnak bevetni a nyugati fronton is a franciák ellen, akár a Rajna mentén, akár Flandriában, ahogy a császár kívánja.²⁴ Június végén a münsteri püspök által kül-

19 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 223., fol. 191r–v. Bécs, 1692. március 30. Francesco Tucci jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. A münsteri püspök katonáinak ellátására 100 ezer forint kifizetésében állapodtak meg.

20 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 223., fol. 158r. Bécs, 1692. március 2. Francesco Tucci jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

21 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 605–607.

22 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 223., fol. 257r. Bécs, 1692. április 20. Francesco Tucci jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

23 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 8r–v. Bécs, 1692. május 4. Sebastiano Antonio Tanara nuncius titkos jelentése (cifra) Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. Spada bíboros ettől a jelentéstől függetlenül is tudatta a nunciussal, hogy az Apostoli Szentszék nagy érdeklődéssel figyeli a hannoveri fejleményeket, ezért kérte a továbbiakban is széles körű és alapos tájékoztatást: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 39., fol. 671v. Róma, 1692. május 10. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár utasítása Sebastiano Antonio Tanara nunciushoz.

24 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 223., fol. 384r–385r. Bécs, 1692. május 25. Sebastiano Antonio Tanara nuncius jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. Tucci még Francesco Buonvisi

dött segédcapatok érkeztek meg Bécsbe, ahol a császár is üdvözölte őket. A nuncius által küldött hírlevél információi alapján a hannoveri csapatok két útvonalon közeledtek, és ekkorra már cseh területre érkeztek. Úgy számoltak, hogy július végére érkehetnek majd Eszékre.²⁵ A hannoveri katonaság végül július 20-ára érkezett meg Pozsony térségébe.²⁶ Itt azonban tíz napot vesztegeltek, részben azért, mert ágyúkat vártak volna, továbbá mert csak háromezer fő szállítására alkalmas hajók álltak rendelkezésre a Dunán, viszont a hannoveriek nem kívánták csapataikat megosztani.²⁷ Végül szárazföldön folytatták útjukat, így csak augusztus végére értek a Pétervárad térségében Badeni Lajos parancsnoksága alatt álló főszereghez.²⁸ Ez a késlekedés lényegében azt is jelentette, hogy az 1692. évi hadjárat a hannoveriek részére különösebb esemény nélkül zajlott. Igaz, Várad elfoglalását kivéve a császári sereg olyannyira gyenge volt, hogy nem mertek komolyabb ütközetbe bocsátkozni. A hannoveri csapatok a téli kvártély idejére is Magyarország területén, Pozsony és Nyitra térségében maradtak.²⁹

Az augusztus közepén Bécsbe érkező hannoveri miniszter, Otto von Grote azonban – a nuncius által hihetetlenül vakmerőnek tartott lépéssel – lényegében megszarolta a Habsburg-udvart, hogy amennyiben a császár nem hajlandó vagy nem tudja teljesíteni a márciusi választófejedelmi egyezségben foglaltakat, úgy Hannover azonnal kivonja hatezer katonáját Magyarországról, a másik nyolcezer pedig Flandriából.³⁰

Ernö Ágost herceg 1692. november 19-én Grotéhoz intézett utasításában konkrét ultimátumot adott: amennyiben minisztere nem látja a közeli lehetőséget december 1-jéig a választófejedelmi cím odaadományozására, úgy hagyja el Bécsset és a katonaság kivonását is kezdjék meg Magyarországról.³¹ Ezzel egy időben alighanem a franciák által kezdeményezett harmadik párt semlegességi politikájának megfelelően a dán király és a münsteri püspök is kivonta csapatait a magyarországi frontról, miután a hannoveri választófejedelemség elleni tiltakozásuk haszталannak bizonyult. A bécsi udvar ezért arra kényszerült, hogy újratárgyalja a brandenburgi és a braunschweigi katonai támogatást, emellett igyekeztek a szász választót is bevonni a törökellenes összefogásba.³²

szolgálatában érkezett a bécsi nunciátúrára, majd Buonvisi távozását követően közel három éven át vitte a nunciátúra ügyeit. Azonban Tanara mellett is tovább működött mint nunciátúrai auditor.

25 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 223., fol. 488r–v. Bécs, 1692. június 29. Hírlevél (foglio d'avvisi).

26 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 78r–v. Bécs, 1692. július 20. Hírlevél (foglio d'avvisi).

27 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 132r–133v. Bécs, 1692. augusztus 3. Hírlevél (foglio).

28 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 173r–v, 178r. Bécs, 1692. augusztus 17. Hírlevél (foglio).

29 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 639.

30 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 198r. Bécs, 1692. augusztus 24. Hírlevél (foglio).

31 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 638–639.

32 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 611r–612v, 615r–616r. Bécs, 1692. december 27. Hírlevél (foglio). A dán király és a münsteri püspök küldöttei december elején felkeresték a bécsi udvar legfontosabb minisztereit, akiknél a maguk és több birodalmi fejedelem nevében tiltakoztak Hannover választófejedelmi rangra emelése ellen. Felajánlották, hogy pótolják a hannoveri

1692. december 19-én a Hofburg lovagtermében Lipót császár ünnepélyesen beiktatta a választófejedelmek sorába Ernő Ágostot, akit minisztere, Otto von Grote képviselt.³³ Egy nappal a ceremónia előtt Grote értesítette a Bécsben tartózkodó követeket, köztük a nunciust is a bécsi hannoveri rezidens, Hecher apát útján. Bár az apát a nunciust nem találta a nunciatúrán, auditorának, Francesco Tuccinak kifejezte a herceg nagyrabecsülését a Szentszék iránt. Hecher hangsúlyozta, hogy Ernő Ágost mindannak ellenére tisztelettel fordult Róma irányába, hogy félt, hogy a Szentatyá súlyos akadályokat gördít választófejedelmi beiktatásának útjába, de végül informálták őt a pápa józan és bölcs előrelátásáról. Tanára nuncius a látogatás viszonzására Tuccit küldte Hecherhez, akinek révén kifejezte örömét a hírek hallatán, és hogy imáiba foglalta az új választófejedelmet, hogy Isten visszavezesse Ernő Ágostot a katolikus hitre.³⁴ A kölcsönös látogatás protokolljába bújtatva azonban megjelent mindkét oldal várakozása és félelme: Ernő Ágost politikai útkeresése és egyben tartózkodása a Szentszék irányában, valamint Róma óvatos, sokszor nehezen kibogozható érdekektől keresztezett gyanakvása az új választófejedelemség kapcsán.

A Szentszék álláspontja a hannoveri választófejedelemség kérdéséről

Ahogy a hannoveri választófejedelemség ügye egyre inkább komoly kérdéssé vált, és a megvalósuláshoz közeledett, úgy került egyre inkább a Szentszék figyelmébe is. 1689-ben, az augsburgi gyűlésen tartózkodó Tuccinak is ennek megfelelően írt Pietro Ottoboni bíboros-államtitkár: az internuncius várjon ki, kísérfje figyelemmel a hannoveriek lépéseit, a városba érkező rendkívüli pápai követet, Cantelmi érseket pedig részletesen tájékoztassa az ügyben. A bíboros helyesnek tartotta azt az irányt, amelyet Tucci képviselt von Platen gróffal, a braunschweigi követtel szemben. Az internuncius ugyanis gyakorlatilag nem reflektált érdemben a von Platen által átnyújtott és Ernő Ágostnak a katolikus egyház, valamint a kereszténység javára tett lépéseit bemutató emlékiratra, csupán azt

csapatkivonás esetén bekövetkező létszámcsökkenést a magyarországi fronton: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 76r–v. Bécs, 1692. december 6. Sebastiano Antonio Tanara nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. A dánok kétezer, a münsteri püspök négyezer katonával vett részt az 1692. évi hadjáratban. A szászok meggyőzésére a bécsi udvar hajlandó lett volna a szász választó bizalmi emberét, Schöning tábornokot is szabadon engedni, akit francia kapcsolatai miatt teplicei fürdőkúrája alkalmával Lipót császár letartóztatott, hogy így vegye elejét a szászok csatlakozásának a semleges harmadik párthoz, vö. *Fayard, J.*: i. m. (14. jz.) 227. A münsteri katonaság ugyan március közepén felvonult a Rajna mentén, azonban hamarosan onnan is visszavonultak a püspökség területére: ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 75., fol. 243v. Köln, 1693. március 15. Hírlevél; uo. fol. 315r. Köln, 1693. március 29. Hírlevél.

33 *Schnath, G.*: i. m. (5. jz.) 642–644.

34 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 84r–v. Bécs, 1692. december 20. Sebastiano Antonio Tanara nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

a reményt juttatta kifejezésre, hogy mindezek a lépések majd a braunschweig-lüneburgi herceg áttéréséhez vezetnek.³⁵

A Szentszéknek ez a tartózkodó hozzáállása volt a jellemző lényegében 1692 nyaráig. A *Kurtraktat* aláírásával azonban az események felgyorsultak, és a hannoveri kérdés megkerülhetetlenné vált a római és bécsi udvar közötti kapcsolatokban. Ernő Ágost ugyanakkor tudta, hogy a Szentszék állásfoglalása nem elhanyagolható tényező, így igyekezett közvetlenül is érintkezésbe lépni Rómával. Képviselőt nem kevésbé befolyásos személyre, mint Francesco Brancati di Lauria bíborosra bízta. Lauria bíboros pápává választását 1689-ben csak II. Károly spanyol király vétója akadályozta meg, ám haláláig aktív tagja volt a római Kúriának, számos kongregáció munkájában vett részt, és 1693 elején camerlengo bíborosnak is kinevezték. A braunschweig-lüneburgi herceg rajta keresztül közvetlenül tájékoztatta XII. Ince pápát a választófejedelmi rang megszerzésére irányuló törekvéséről.³⁶ Arra, hogy Lauria bíboros pontosan miként igyekezett a herceg céljait segíteni Rómában, főként a császári diplomáciai iratokból derül fény. Ugyanis 1692 júliusában I. Lipót Várad visszafoglalásának hírével küldöttként Johannes Peter von Goëss bárót, a Rómában élő Johannes von Goëss bíboros unokaöccsét küldte XII. Ince pápához.³⁷ Római tartózkodása során Goëss báró tárgyalt Lauria bíborossal is, és megbeszéléseik középpontjában a hannoveri választófejedelemség ügye állt. A báró szerint a bíboros személyesen nagyon kedvelte a lüneburgi herceget, aki Lauria állítása szerint ígéretet tett a katolizálásra. A bíboros elmondta azt is, hogy a hannoveri kérdést Rómában nagyon alaposan megvizsgálták, és mivel úgy vélik, hogy a választófejedelmek többsége és a császár támogatni fogja a lüneburgi herceg rangemelését, így tanácsosnak látták inkább az ügyben csendben maradni és azt nem bolygatni. Azonban ha a választófejedelmek és a birodalmi fejedelmek közül többen az új választófejedelemség ellen foglalnak állást, akkor a Szentszék is akadályozni fogja azt. Goëss báró éppen emiatt igyekezett a beszélgetés során bizalmasan megtudni Lauriától, hogy a Szentszék milyen alapon kíván a császárt és a birodalmat érintő ügyben megnyilvánulni. A bíboros azonban csak annyit volt hajlandó erre elárulni, hogy Rómában már ezt is alaposan megtárgyalták.³⁸

Az egyik fő kérdés tehát az volt, hogy a választófejedelmek hogyan viszonyulnak Hannoverhez, a Szentszék számára ebből a szempontból pedig különösen

35 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 39., fol. 313v–314r. Róma, 1689. október 29. Pietro Ottoboni bíboros-államtitkár levele Francesco Tucci apátnak, bécsi internunciusnak.

36 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 39., fol. 711r–v. Róma, 1692. július 5. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár levele Sebastiano Antonio Tanara bécsi nunciusnak.

37 Kärntner Landesarchiv (Klagenfurt; = KLA), Familienarchiv Goëss, C80 Baron Johannes Peter von Goëss Römische Mission 1692. Bécs, 1692. június 9. I. Lipót császár levele XII. Ince pápához.

38 KLA Familienarchiv Goëss, C80. Róma, 1692. július 12. Johannes Peter von Goëss báró jelentése I. Lipót császárnak. A báró azt is jelezte Bécsnek, hogy Ernő Ágost braunschweig-lüneburgi herceg többféle módon is megajándékozta Lauria bíborost, egy alkalommal tízezer scudóval támogatta.

érdekes volt a három egyházi választó szerepe. Tanara nuncius szerint a trieri, a kölni és a mainzi érsek-választó gyenge volt ahhoz, hogy nyíltan szembeszálljon a hannoveri választófejedelemséggel. Ráadásul a pápai követ úgy vélte, hogy a császár a katonai támogatásért cserébe ragaszkodni fog a megállapodáshoz, továbbá a bajor és a pfalzi választófejedelem is támogatni fogja Hannovert a nyugati fronton nyújtott segítségért.³⁹ Az egyházi választófejedelmek közül Johann Hugo von Orsbeck trieri érsek ráadásul fel akarta függeszteni szavazatát addig, míg I. Lipót nem dönt bizonyos, meg nem nevezett ügyeiben.⁴⁰ Az érsek aggodalmának okairól a kölni nuncius informálta bővebben a Szentszékét. Az egyházi választó ugyanis nem látta biztosítottnak sem a bajor, sem a pfalzi választófejedelmi család örökösödését, és attól félt, hogy ha valamelyik ág kihalna, úgy az ismét a protestánsoknak hozna majd egy újabb szavazatot a római király választásakor. Azonban a trieri érsek nem is mert nyíltan fellépni a braunschweig-lüneburgi herceg ellen, hiszen tőle remélhetett segítséget, ha a franciák ismét megtámadták volna Koblenzet. Ugyanakkor ő is remélte a Szentszék támogatását és egy apostoli brevét várt, amely a három egyházi választót buzdította volna közös fellépésre.⁴¹ A trieri érsek félelme ráadásul azért nem is volt teljesen alaptalan. Ernő Ágost braunschweig-lüneburgi herceg folyamatos nyomás alatt tartotta, hogy adja beleegyezését a választófejedelmi rangra emeléshez, amelyet a választófejedelmek közül 1692 augusztus végén az érseken kívül már csak a pfalzi választó ellenzett. Az érsek úgy gondolta, hogy ha a pápa sürgősen kiadna egy brevét, akkor a többi választófejedelem is visszakozna, és inkább a regensburgi birodalmi gyűlés elé utalnák az egész kérdést.⁴² XII. Ince azonban nem volt hajlandó erre a lépésre, és a bíboros-államtitkáron keresztül azt válaszolta Davia kölni nunciusnak és von Orsbeck érseknek, hogy a bécsi nunciusnak adott utasításai elegendőek lesznek a helyzet kezelésére.⁴³

39 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 36r–37r. Bécs, 1692. augusztus 3. Sebastiano Antonio Tanara nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. Ugyanakkor a kölni nuncius jelentése alapján a bajor választófejedelem is azt kívánta, hogy a választófejedelemség ügyét a regensburgi birodalmi gyűlés elé vigyék. Így a döntés hosszú évekre elnyúlt volna, amíg a választófejedelmi és fejedelmi kollégiumokban döntés születik: ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 61r–v. Köln, 1692. július 20. Gianantonio Davia nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

40 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 198r. Bécs, 1692. augusztus 24. Hírlevél (foglio).

41 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 71r–v. Köln, 1692. augusztus 17. Gianantonio Davia nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. A franciák sikertelenül ostromolták meg a várost 1688-ban, amely a trieri érsek székhelye volt. A kölni nuncius rámutatott, hogy a bajor választófejedelem is hasonló cipőben járt, mint a trieri választó: bár nem igazán örült a hannoveri választófejedelemség megalakulásának, nem akart nyíltan fellépni, mert nem tudta nélkülözni Ernő Ágost katonai támogatását a flandriai fronton.

42 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 72r. Köln, 1692. augusztus 31. Gianantonio Davia nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

43 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 5r. Róma, 1692. szeptember 20. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár titkos válasza a kölni nunciusnak.

Tanara bécsi nuncius ugyanis közben egyre inkább érzékelte, hogy a választófejedelmi kollégium fogyatkozó ellenállása mellett egy másik nagyobb ellenzéki csoport alakult ki Hannover ellen, amely vegyesen katolikus és protestáns, egyházi és világi fejedelmekből állt, és a választófejedelemség ügyét a trieri érsekhez hasonlóan a regensburgi birodalmi gyűlés előtt akarta megtárgyalni. Az ellenző fejedelmek a császárt is megkeresték kérésükkel, és hangsúlyozták, hogy sem a császárnak, és még kevésbé a választófejedelmi kollégiumnak sem áll módjában új választófejedelemséget kreálni.⁴⁴ A hannoveri választófejedelemség ellenzékének magja részben éppen azokból a fejedelmekből állt, akiket XIV. Lajosnak sikerült a harmadik párt körébe bevonni. Miután 1692 márciusában megszületett a *Kurtraktat* a bécsi udvarral, a franciák az addig kiépített tömörülés tagjait – élükön Ernő Ágost másod-unokatestvérével, Rudolf Ágost braunschweig-wolfenbütteli herceggel – a hannoveri választófejedelemség terve ellen fordították.⁴⁵

Ennek az ellenzéki csoportnak egyik fontos magja a münsteri, a hildesheimi és a paderborni püspök (Friedrich Christian von Plettenberg, Jobst Edmund von Brabeck és Hermann Werner von Wolff-Metternich) volt, akik 1692 augusztusában a kölni nunciust kérték, hogy a pápa álljon ki a hannoveri választófejedelemséget ellenzők mellett. Attól féltek, hogy a velük szomszédos Hannover választófejedelmi rangra emelkedve politikailag és felekezetiileg is súlyos nyomás alá helyezi püspökségeiket. Míg korábban a brandenburgi választófejedelemség politikai súlyát ellensúlyozandó a braunschweigi hercegek jó kapcsolatot ápoltak a püspökökkel, most attól tartottak, hogy a későbbiekben a két protestáns választófejedelem az ő kárukra fog együttműködni. A kölni nuncius úgy vélte, hogy a Szentszék, amennyire csak lehetséges, támogatni fogja a püspököket, és hogy a pápa aligha nyugodhat bele egy ilyen rangemelésbe, annál is inkább, mivel szerinte a választófejedelmi rang végtére is a pápai hatalom jóváhagyásából fakadt.⁴⁶

A katolikus birodalmi fejedelmek regensburgi követei és képviselői közös levélben fordultak 1692. augusztus közepén a bécsi nunciushoz. Ebben kifejtették, hogy a lüneburgi herceg beiktatásának terve a választófejedelmek közé mély aggo-

44 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 198r. Bécs, 1692. augusztus 24. Hírlevél (foglio). A birodalmi fejedelmek között kivétel volt a svéd király, aki mint Pomeránia hercege támogatta a hannoveri választófejedelemséget. Az ellenzők a hannoveri kérdésnek a birodalmi gyűlés előtt való megtárgyalásán kívül annak elhalasztásával is megelégedtek volna: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 285r–287v. Bécs, 1692. szeptember 20. Sebastiano Antonio Tanara nuncius jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

45 *Fayard, J.*: i. m. (14. jz.). A wolfenbütteli hercegi család mint a Braunschweigi-dinasztia idősebb ága magának követelte a választófejedelmi rangot.

46 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 63r–64r. Köln, 1692. augusztus 10. Gianantonio Davia nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. A pápai hatalmat mint a választófejedelmi méltóság jogforrását V. Kelemen pápa konstitúciójának két fejezetére vezette vissza a nuncius: a *De electione et electi potestate*, valamint a *De iure iurando* fejezetre.

dalommal tölti el őket, mert az a katolikus egyház kárára történne.⁴⁷ Lényegében nyomást akartak gyakorolni Tanara nunciusra és rajta keresztül a Szentszékre, hogy foglaljanak nyíltan állást a birodalmi katolikus rendek mellett.

A nuncius továbbította a levelet Rómába, ugyanis az arra való bármilyen konkrét reakció kizökkentette volna a szentszéki diplomáciát az addigi irányból. Tanara ugyanis sem nyilvánosan, sem informálisan nem nyilatkozott – akár megerősítőleg, akár elutasítólag – addig a hannoveri kérdésben.⁴⁸ Alighanem Rómában is érződött, hogy az erősödő ellenzéki hangokat ők sem hagyhatják már figyelmen kívül. Éppen emiatt utasították a bécsi nunciust, hogy a münsteri püspök követén keresztül a katolikus fejedelmek regensburgi küldötteinek egy általánosabb hangvételű válaszban szögezze le, hogy a Szentatya nem fogja elmulasztani figyelembe venni azokat az esetleges sérelmeket, amelyek a protestáns fejedelmek javára a katolikus egyházat hátrányosan érintenék. Tanarának azonban azt is elrendelték, hogy a császárral tudassa – bár semmiképpen sem tiltakozás formájában, hanem sokkal inkább bizalmasan, informálisan –, hogy a pápa semmi, a katolikus vallást és következésképpen a katolikus világi és egyházi fejedelmeket hátrányosan érintő lépést nem tud elfogadni.⁴⁹ Egy október közepi audiencián erre válaszul Lipót császár biztosította a nunciust, hogy a hannoveri választófejedelemséget érintő tárgyalások során megfelelően figyelembe vették az egyház érdekeit is, és a későbbiekre is ugyanezt ígérte.⁵⁰

A Szentszék továbbra is semleges válasza nem elégíthette ki a birodalom katolikus fejedelmeinek regensburgi követeit, főként pedig a fentebb is szóba került münsteri, hildesheimi és paderborni püspököt. Aligha véletlen, hogy Ferdinand von Plettenberg paderborni dékánkanonok, aki a münsteri püspök öccse volt, szeptember második felében egy elég radikális javaslatot nyújtott be a kölni nunciushoz a hannoveri választófejedelemség által magukat fenyegetve érző egyházmegyék káptalanjainak nevében. Eszerint a káptalanok közös egyezsége lépnek, hogy választásaikból kizárják azokat a fejedelmeket, akik beleegyezésüket adják a hannoveri választófejedelemségre, sőt nemcsak őket személyükben, hanem családtagjaikat és leszármazottaikat is örökösen. Von Plettenbergék azt kívánták, hogy a pápa erősítse meg ezt az egyezségüket. Davia kölni nuncius ugyan átvette a javaslatot, hogy azt Rómába elküldje, de ki is fejezte kétségét, hogy az adott helyzetben hasonló kemény lépésre volna szükség.⁵¹ A Szentszék

47 ASV Segr. Stato, Particolari, vol. 81., fol. 219r–v. Regensburg, 1692. augusztus 18. A katolikus birodalmi fejedelmek regensburgi küldötteinek levele a bécsi nunciushoz.

48 Spada bíboros-államtitkár külön kiemelte egy levelében, hogy XII. Ince is jónak tartotta a nuncius ilyen irányú, lényegében semleges álláspontját: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 219., fol. 20r–v. Róma, 1692. augusztus 16. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár titkos válasza a bécsi nunciushoz.

49 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 219., fol. 22r–23r. Róma, 1692. szeptember 13. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár titkos válasza a bécsi nunciushoz.

50 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 62r–v. Bécs, 1692. október 18. Sebastiano Antonio Tanara nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

51 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 78r–79r. Köln, 1692. szeptember 21. Gianantonio Davia kölni nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

azonban éppen a regensburgi követek által Tanarának írt levél miatt úgy vélte, hogy a birodalom fejedelmeinek egyre erősödő ellenkezése önmagában elegendő lesz megnehezíteni a hannoveri választófejedelemség ügyét. Épp ezért a von Plettenberg-féle javaslatot egyáltalán nem tudták támogatni, sőt azt inkább károsnak, az érdekelt felek közötti viszálykodást okozó ötletnek vélték. A bíboros-államtitkár ehhez hozzátette, hogy a káptalanok egyezségének első kárvallottja éppen a katolikus bajor és pfalzi választófejedelmi család lenne.⁵²

A Szentszék semleges magatartása, a kölni és a bécsi nuncius diplomatikus válaszai nyomán a birodalom katolikus fejedelmeinek regensburgi követei közvetlenül XII. Ince pápához fordultak. Ennek kiváltó oka legfőképpen az volt, hogy 1692. október 17-én Regensburgban a választófejedelmek követi többségi szavazással hozzájárultak a hannoveri választófejedelemséghez. A tiltakozó katolikus fejedelmek különösen sérelmezték, hogy a javaslatot egy egyházi választófejedelem, a mainzi érsek terjesztette be regensburgi követe útján, és amikor a pfalzi, a trieri és a kölni választó ellenkezése nyomán szavazategyenlőség alakult ki, akkor éppen Anselm Franz von Ingelheim érsek követének szavazata döntötte el végül a kérdést a hannoveri választófejedelem javára. A regensburgi katolikus követek attól tartottak, hogy a bajor és a pfalzi választófejedelmi család esetleges kihalása esetén a protestánsok kerülhetnek többségbe a kollégiumon belül. Aligha nyugtatta meg őket, hogy a választófejedelmi kollégiumon belül a katolikus belegegyezés feltétele épp az volt, hogy a Wittelsbach család pfalzi és bajor ágainak kihalása esetén egy új, katolikus választófejedelemséget kell kialakítani, hogy a katolikusok számára kedvező szavazati arány ne boruljon fel.⁵³

Ha a német egyházi előjárók részéről a nunciusokon keresztül érkező nyomás, valamint Ernő Ágost választófejedelem decemberi investitúrájának híre még nem is bírta volna a Szentszékét lépésre, a hildesheimi és osnabrücker püspökség ezzel összefüggésben történő esetleges szekularizációjáról terjengő híresztelések már komoly aggodalmat keltettek Rómában is. Ezek alapjául részben holland hírlapokból származó értesülések, részben viszont a bécsi nuncius jelentései szolgáltak.⁵⁴ Az osnabrücker káptalan ugyanis megküldte Tanara nunciusnak egy angol-

52 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 5v–6r. Róma, 1692. október 11. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár titkos válasza a kölni nunciusnak. A bíboros-államtitkár azonnal jelezte Ferdinand von Plettenberg tervét a bécsi nunciusnak is: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 219., fol. 25r–26r. Róma, 1692. október 11. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár titkos válasza a bécsi nunciusnak. A bécsi nuncius a Szentszék álláspontját megerősítette azzal is, hogy a paderborni dékánkonok által betervezett javaslat ráadásul csak a katolikus fejedelmi családokat érintené hátrányosan, a leginkább érintett Hannoveri-házatot viszont a legkevésbé, hiszen evangélikusok: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 65r–v. Bécs, 1692. november 1. Sebastiano Antonio Tanara nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

53 ASV Segr. Stato, Particolari, vol. 81., fol. 322r–325v. Regensburg, 1692. november 10. A regensburgi katolikus követek levele XII. Ince pápához. Ennek mellékletében: fol. 327r–328r. Regensburg, 1692. október 17. Electoralis Collegii Conclusum.

54 A holland hírlapokban megjelenő híresztelések a későbbiekben is nagyon ingerelték a Szentszékét. 1693. február elején egy holland lap arról számolt be, hogy XII. Ince éles tiltakozásra készül a hannoveri választófejedelemség ellen. A római császári diplomácia jelentése szerint ez különö-

holland–braunschweigi egyezmény részletét, amely arról szólt, hogy az általános béke megkötését követően Anglia és Hollandia hozzásegítik a braunschweig-lüneburgi herceget a választófejedelmi ranghoz és örökletessé teszik uralmát az osnabrücki püspökség területén. A káptalan ezért a bécsi nuncius közbenjárását kérte, továbbá a birodalmi klérus, valamint a Szentszék védnökségét. A nuncius válaszában megnyugtatta őket, hogy a Szentszék sosem egyezne bele a vesztfáliai béke ilyen megváltoztatásába, és hogy egy ilyen lépés nem történhetne meg a birodalmi Corpus Catholicorum hozzájárulása nélkül sem.⁵⁵

A két püspökség szekularizációja miatt azonban 1693. január 8-án Rómában külön kongregációt tartottak.⁵⁶ A bíborosok azon az állásponton maradtak, hogy Tanarának a korábbiakhoz hasonló óvatossággal kell eljárnia, de lehetőleg szerezzen megbízható értesüléseket, hogy a hannoveri választófejedelemség nem jár semmiféle jogsérellemmel a katolikus egyházra és különösen a két nevezett püspökségre nézve. A továbbiak megtárgyalását pedig akkorra halasztották, amikor Tanara válasza megérkezik Rómába.⁵⁷ Ugyanakkor azok a vélemények is erősödtek, hogy a pápának határozottabban kellene fellépnie, amihez X. Ince példáját hozták fel, aki az 1648. évi vesztfáliai békét követően tiltakozott az akkor protes-

sen kellemetlenül érintette a pápát, mivel nem állt szándékában határozottabban fellépni I. Lipót döntése ellen. Sem a franciák, de még a német püspökök kérésére sem volt hajlandó erre, mert XII. Ince úgy vélte, hogy pusztán politikai érdekeik miatt szeretnék a Szentszék fellépését az új választófejedelemség ellen, nem pedig az egyház érdekeit követve. Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein (Bécs; = HAL), Familienarchiv, Kart. 115. Róma, 1693. február 28. Anton Florian von Liechtenstein herceg olasz nyelvű jelentése.

55 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 606r–607v. Bécs, 1692. december 27. Sebastiano Antonio Tanara jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz. Az osnabrücki káptalan felterjesztése a bécsi nunciushoz: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 620r–621r. Osnabrück, 1692. december 1.

56 Goëss bíboros jelentésében *Congregazione di Stató*ként említi a bíborosi gyűlést: KLA Familienarchiv Goëss, C44. Róma, 1693. január 10. Johannes von Goëss bíboros olasz nyelvű jelentése. A császári követ alább hivatkozott jelentései nem részletezik, hogy milyen típusú, szintű kongregáción tárgyalták a bíborosok a hannoveri kérdést. Az államtitkársági utasításban *Congregazione Particolare*ként említik: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 42., fol. 17r. Róma, 1693. január 17. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár utasítása Sebastiano Antonio Tanara bécsi nunciushoz. A kongregációkra: *Tusor Péter*: A barokk pápaság. Gondolat, Bp., 2004. 148–166., különösen 162–164.

57 HAL Familienarchiv, Kart. 115. Róma, 1693. január 10. Anton Florian von Liechtenstein herceg két olasz nyelvű jelentése (feltehetőleg Strattmann kancellár és Pietro Giuseppe Ederi jezsuita gyóntató számára). A hannoveri ügyet tárgyaló kongregáción Paluzzo Altieri, Galeazzo Marescotti, Francesco Nerli, Gaspare Carpegna, Pietro Ottoboni, Bandino Panciatici, Giovanni Francesco Albani, Fabrizio Spada, Opizio Pallavicini és Girolami Casanate bíboros vett részt. Az eredetileg meghívott Flavio Chigi és Alderano Cibo bíboros nem tudott végül részt venni a kongregáción. Alighanem megnyugtatóan hatott a bécsi nuncius pár nappal később Rómába érkező jelentése, amelyben beszámolt a Strattmann udvari kancellárral folytatott megbeszélésről. A kancellár biztosította a nunciust, hogy a császár sosem egyezne bele az osnabrücki püspökséget és a katolikus egyházat ilyen hátrányosan érintő változásba, és a választófejedelemségről folyó tárgyalások során biztosítékot is kaptak Ernő Ágosttól, hogy nem fog ilyen jellegű törekvéseket támasztani: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 98r–v. Bécs, 1693. január 3. Sebastiano Antonio Tanara bécsi nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz.

táns pfalzi palotagrófnak (vissza)adott nyolcadik választófejedelmi rang ellen. XII. Ince azonban továbbra sem tett konkrét lépést az ügyben, amit legjobban az mutat, hogy a kongregációt követő napon, január 9-én adott pápai audiencián Anton Florian von Liechtenstein hercegnek szóba sem hozta az ügyet, így a császári követ csak az azt követő államtitkári meghallgatáson értesülhetett részben a fejleményekről Spada bíborostól.⁵⁸

Végül az egy héttel később az államtitkárságtól a bécsi nunciushoz intézett utasítás az eddigiekhez képest már némi elmozdulást mutatott. Két főbb szempontot vettek figyelembe. Az egyik a hannoveri választófejedelemség kapcsán az egész katolikus egyházat általában érintő aggodalmakat érintette. A másik viszont kizárólag a Szentszék jogait igyekezett biztosítani. Ez utóbbihoz egy alapos háttérelmézést végeztek, történeti áttekintéssel. Korábbi pápai rendelkezéseket és bullákat vizsgálták meg, és külön elemezték a Szentszék hozzájárulását a választófejedelemségek kialakulásához, ezért egészen a Frank Birodalom időszakától, 800-tól kezdve összeállítottak Tanara számára egy összefoglalót. Különösen fontos volt azonban, hogy a közvetlen előzmények közül elküldték másolatban a bécsi nunciushoz XV. Gergely pápa brevójét a bajor választófejedelemséggel kapcsolatban, Fabio Chigi nuncius 1648. évi említett tiltakozását, valamint Scipio d'Elci nuncius 1654. évi regensburgi nyilatkozatát a pfalzi választófejedelemség miatt. Ugyanakkor Spada bíboros hangsúlyozta az utasításban, hogy ezeket a történeti indokokat a bécsi nuncius csak legvégső esetben, arra alkalmas pillanatban használja fel, egyébként pedig az általános katolikus érdekekre hivatkozva igyekezzen barátilag, de semmiképpen sem protestáló hangnemben a bécsi udvart és Lipót császárt kedvezőbb belátásra bírni. Egyben utasították Tanara nunciust, hogy a kölni és a trieri választó bécsi ágenseinek fejezze ki a Szentszék nagyrabecsülését. Ellenben a mainzi választó ágense előtt nyomatékosítania kellett Róma megdöbbenését, hogy ura hozzájárult a hannoveri választófejedelemséghez, és utasították a nunciust, hogy szólítsa fel az érseket, hogy a másik két egyházi választóval összhangban cselekedjék a következőkben. Ugyanakkor továbbra sem látták indokoltnak, hogy külön pápai brevót küldjenek a három egyházi választónak.⁵⁹

A január eleji kongregáción egymással szembefeszülő véleményekből is jól látható tehát, hogy a Szentszéken belül is volt egy olyan kör, amely XII. Incét határozottabb fellépésre próbálta volna sarkallni. A császári diplomácia későbbi jelentései szerint ez részben a franciapárti bíborosokhoz volt köthető, ami nem is meglepő XIV. Lajos hannoveri politikájának és a birodalmi harmadik párt kiépítésére irányuló törekvéseinek tükrében. Emellett Liechtenstein császári követ szerint

58 HAL Familienarchiv, Kart. 112. Róma, 1693. január 10. Anton Florian von Liechtenstein herceg német nyelvű jelentése I. Lipótnak. A császári követ beszámolója szerint kicsit meg is lepte a pápa diszkrét átsiklása a hannoveri kérdés felett, mivel teljesen úgy készült az audienciára, hogy nem fogják megkerülni azt.

59 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 42., fol. 17r–19v, 99r. 1693. január 17. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár utasítása Sebastiano Antonio Tanara bécsi nunciushoz. A történeti áttekintés és további mellékletek: fol. 21r–49r, 71r–97r.

a *zelanti* bíborosok is fellépést sürgettek, de a pápa nem volt hajlandó erre. Ha a pápa nem is mondta ki nyíltan, valójában már nem kívánt a továbbiakban a hannoveri kérdéssel foglalkozni, noha a német püspökök római ágensei is mindent elkövettek, hogy az ügy ne kerüljön nyugvópontra.⁶⁰

A Magyar Királyság mint katolikus választófejedelemség

A választófejedelmi kollégiumnak a hannoveri választófejedelemséggel kapcsolatos 1692. októberi döntésekor tehát már komoly alternatívaként merült fel egy új, katolikus választófejedelemség kialakítása. A Rómában tartózkodó Goëss bíboros által a bécsi udvarba küldött jelentésből úgy tűnik, hogy ennek felvetése az egyházi választók között leginkább makacsnak bizonyuló trieri érsekhez köthető.⁶¹ A pápa azonban továbbra sem nyilatkozott az ügyben, Liechtenstein herceg Spada bíboros-államtitkárral egyeztetve kapott információt a birodalmi katolikus fejedelmek igényéről.⁶² A római értesülések azonban nem részletezték, hogy a trieri érseknek volt-e további konkrét javaslata a katolikus választófejedelemség létrehozására.

Noha sem Goëss bíboros, sem Liechtenstein herceg nem jelentett Rómából semmi bizonyosat, a birodalmi katolikus rendek között több lehetőség is felmerült. A kölni nuncius pár héttel a választófejedelmi investitúrát megelőzően pontos értesülésekkel látta el a Szentszéket. A székhelyét Koblenzben tartó trieri érsek-választótól visszaúton a paderborni dékán, a már említett Ferdinand von Plettenberg megállt Kölnben. Mint kiderült, von Orsbeck trieri érsek továbbra is keményen ellenezte a hannoveri választófejedelemséget, de azt kívánta, hogy a konkrét ellenlépésekre a Szentszéktől is kapjon ösztönzést. Plettenberg azt is elárulta, hogy a kölni és a pfalzi választó ugyan beleegyeznek a hannoveri választófejedelemségbe, de a kollégiumba való befogadásnak más módját javasolják. Nevezetesen, hogy ezzel egy időben emeljék tizedik választófejedelmi rangra vagy a salzburgi érseket, vagy a münsteri püspököt. Mivel ebbe azonban várhatóan sem Brandenburg, sem Szászország nem egyezett volna bele, így azt

60 HAL Familienarchiv, Kart. 115. Róma, 1693. március 7. Anton Florian von Liechtenstein herceg olasz nyelvű jelentése. Az egyes nemzeti pártoktól magukat függetleníteni próbáló, és az egyház, valamint az Egyházi Állam érdekeit szem előtt tartó *zelanti* bíborosok frakciójára ld.: *Stefano Tabacchi*: Cardinali zelanti e fazioni cardinalizie tra fine Seicento e inizio Settecento. In: *La Corte di Roma tra Cinque e Seicento. 'Teatro' della politica europea*. A cura di Gianvittorio Signorotto–Maria Antonietta Visceglia. Bulzoni, Roma, 1998. 139–166.

61 KLA Familienarchiv Goëss, C43. Róma, 1692. október 4. Johannes von Goëss bíboros levele. A bíboros azt is kiemelte, hogy a hannoveri választófejedelemség kérdése Rómában is kezd egyre nagyobb visszhangot kapni. A trieri érsek a kölni nunciusnak küldött levelében írt egy új, katolikus választófejedelemség szükségességéről.

62 HAL Familienarchiv, Kart. 112. Róma, 1692. október 4. Anton Florian von Liechtenstein herceg jelentése.

várták, hogy a vitás ügy elsikkadjon – a hannoveriek választófejedelemségével együtt.⁶³

A birodalmi katolikus püspökök érvrendszere azért nem maradt teljesen hatástalanul. A fentebb már említett 1693. eleji római kongregáción felmerült, a katolikus egyház érdekeit védő szempontok nagy összhangot mutatnak a kölni nuncius által korábban jelentett birodalmi katolikus vezetők érvrendszerével. A bécsi nunciushoz küldött utasításban ugyanis hangsúlyozták a protestáns túlsúly veszélyeit az északnémet püspökségek (Hildesheim, Münster, Osnabrück, Paderborn) számára, de már a Szentszék részéről is felvetették a választófejedelmi kollégium felekezeti arányainak megváltoztatásában rejlő veszélyeket. Nevezetesen arra figyelmeztettek, hogy a katolikus választók közötti nézeteltérések és a protestáns választók egysége akár azt is eredményezheti, hogy a számarányában kevesebb protestáns szavazat többségbe kerülhet a kisebb frakciókra szakadó katolikus szavazatokkal szemben. Ez pedig végeredményben – óvott a következményektől a bíboros-államtitkár utasítása – akár egy protestáns császár megválasztásához is vezethetne.⁶⁴

Tanara a válaszában úgy vélte, hogy I. Lipót a császári tekintély megtartásáért küzd, és a belháború elkerülése, valamint a nyugtalankodó ellenzék lecsendesítése miatt a hannoveri választó beiktatása a választófejedelmi kollégiumba elhúzódhat. Ez az idő pedig alkalmas lehet a császár számára a birodalmi fejedelmek kollégiumában szerveződő ellenzék meggyőzésére is. Ráadásul ez az ellenzék nagyon elszántnak tűnt: Münster, Dánia és Wolfenbüttel szövetségbe tömörült, és újabb fejedelmeket hívott csatlakozásra. A nuncius számított rá, hogy a franciák egy háború közepén kihasználnák a kiváló lehetőséget a birodalmi belső viszályok felerősítésére. Emiatt a Szentszéknek tehát tekintettel kellene arra lennie, vélekedett Tanara, hogy az ellenzék további bátorítása végeredményben a francia érdekeket szolgálná, még ha csak közvetve is.⁶⁵

Tanara a válaszleveléhez csatolt áttekinthető reflexiók közül az egyikben külön kitért a választófejedelmi kollégiumon belüli szavazatarány kérdésére. Úgy érvelt, hogy ha létre is jönne szavazategyenlőség a választófejedelmi kollégiumban – ahogy az a regensburgi követek 1692. november 10-i leveléből is kiderült –, akkor új katolikus választófejedelmet kellene választani. A nuncius felvetette azt is, hogy a cseh választófejedelmi szavazatot eddig csak a római király választásakor érvényesítették. A hannoveri protestáns szavazatot ezért lehetne úgy is hatástalanítani, hogy a cseh szavazati jogot ezután a választófejedelmi kollégium minden döntésé-

63 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 84r–85r. Köln, 1692. november 30. Gianantonio Davia kölni nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak. A nuncius jelentése szerint emellett a birodalmi egyházi fejedelmek továbbra is kérték XII. Ince aktívabb közbelépését egy breve vagy nunciushoz útján a kilencedik választófejedelemség ellen.

64 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 42., fol. 17r–19v, 99r. Róma, 1693. január 17. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár utasítása Sebastiano Antonio Tanara bécsi nunciushoz.

65 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 42., fol. 51r–56v. Bécs, 1693. február 7. Sebastiano Antonio Tanara bécsi nuncius válasza Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz.

nél figyelembe veszik.⁶⁶ Tanara tehát ugyan foglalkozott egy új, katolikus választófejedelemség kialakításának lehetőségével a regensburgi követek javaslata alapján, azonban új elemként behozta a cseh választófejedelmi szavazat kérdését is.

A nyár és az újabb hadjárat közeledtével ráadásul a császári udvar számára is egyre fontosabb volt a kedélyek lecsillapítása, hogy a hannoveri választófejedelemség miatt megosztott fejedelmek katonai segítségére számíthasson.⁶⁷ Ebben a helyzetben tett javaslatot a választófejedelmi kérdés rendezésére János Vilmos pfalzi választófejedelem, Lipót császár sógora. Azért is volt kényes a pfalzi választó helyzete, mert a hannoveri választófejedelemség ellenzői épp az ő családjának esetleges kihalására hivatkoztak mint a protestánsok további erősödésének lehetséges okára. Ezt az eshetőséget ráadásul az is érzékenyen alátámasztotta, hogy öccse, Fülöp herceg épp ezekben a napokban, 1693. április 5-én halt meg, és egy kislány maradt utána. János Vilmos fejedelem házassága gyermektelen volt, míg másik öccsének, Károly hercegnek szintén csak lányai voltak. A bécsi nuncius nem véletlenül jelentette Rómába, hogy Fülöp herceg halála „még kevésbé teszi biztosá családjának örökösödését”.⁶⁸

János Vilmos pfalzi választó ezekben a napokban tett a bécsi nuncius február eleji, a Szentszékhez küldött áttekintéséhez nagyban hasonlító észrevételeket. Hangsúlyozta, hogy továbbra is kitart a hannoveri választófejedelemséggel szembeni álláspontja mellett, amelyet egyetlen ok, a birodalom katolikusainak érdekei mozgatnak. Emiatt a trieri választóval, a münsteri püspökkel és az egyébként református hessen-kasseli tartománygróffal együtt igyekeztek a sváb és frank kerület hercegeit, fejedelmét saját pártjukra állítani. A választófejedelem azt várta, hogy ez már elegendő politikai tőkét jelent majd ahhoz, hogy sógorát, Lipót császárt, ha a hannoveri választófejedelmi cím visszavonására nem is tudják rávenni, egy tizedik, katolikus választófejedelemség kialakításához megnyerhetik. Ez pedig hosszú távon biztosította volna várakozása szerint a katolikus többséget a választófejedelmi kollégiumon belül. A pfalzi választó számított a trieri és a kölni választó támogatására, és remélte, hogy sem a mainzi, sem a bajor választófejedelem nem fogja ellenezni azt. Ha mégis kivitelezhetetlen lenne a tizedik választófejedelemség kialakítása, arra az esetre – hasonlóan Tanara bécsi nunciushoz – ő is felvetette a császárválasztáskor érvényesülő cseh választói szavazat reintegrálását a választófejedelmi kollégium minden további tevékenységébe. Úgy vélte, hogy könnyű lenne a császárt meggyőzni erről,

66 A nuncius a válaszához három mellékletet csatolt. Ebből az egyik arra a történeti összefoglalásra reflektált, amelyet az államtitkárság a választófejedelemségek 800–1619 közötti alakulásáról állított össze. Tanara külön véleményezte azokat a feltételezett jogokat is, amelyekkel a Szentszék esetlegesen bírhat a választófejedelmi rangemelések terén, ám a nuncius ezeket nem látta kellően megalapozottnak. A harmadik melléklet foglalkozott a választófejedelmi kollégium szavazatárnyával: ASV Segr. Stato, Germania, vol. 42., fol. 57r–69r; a szempontunkból fontos harmadik vélemény: 67r–69r.

67 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 225., fol. 233r–235v. 1693. március 28. Hírlevél (foglio).

68 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 225., fol. 290r–291v. 1693. április 18. Hírlevél (foglio). „La morte del Principe Filippo Palatino, ch’ha lasciata una figlia, rende meno sicura la successione della casa, mentre l’Elettore non ha ancora figli, et il Principe Carlo ha solamente due figlie.”

mivel a Cseh Királyság az Ausztriai-ház országai közé tartozik, és így lehetőség lenne felülvizsgálni azt a történelmi egyezséget, amelyet még a 13. században II. Ottokár cseh király és I. Rudolf király kötött. Ez a megoldás pedig még a Szent-szék részéről is jobb lett volna politikailag, hiszen egy tizedik, katolikus választófejedelemség támogatásával Róma közvetve elismerte volna a hannoveri választófejedelemséget. Ráadásul a Cseh Királyság a Róma által is elismert eredeti hét választófejedelemség egyike volt. A pfalzi választó ugyanakkor azt is jelezte, hogy ha egyik módon sem sikerül megkerülni a hannoveri választófejedelemség okozta nehézségeket, úgy ő sem látja értelmét a további ellenkezésnek, mert az így nehezíti a tartományában folyó ellenreformációs törekvéseket is.⁶⁹

A kölni nuncius jelentéséből azonban nem világos, hogy János Vilmos pfalzi választó megnevezett-e konkrét államot, amely mint tizedik, katolikus választófejedelemség szóba jöhetne. Csupán közvetve, a bécsi nunciusnak a pfalzi tervezettel kapcsolatos jelentéséből szűrhető le, hogy János Vilmos a cseh szavazat reintegrációján kívül az esetleges tizedik választófejedelemségről is konkrétabb elképzelésekkel bírt, amiben felmerült a Magyar Királyság is mint egy lehetőség az új választófejedelemségre.

Természetesen a Magyar Királyság és a Német-római Birodalom közötti szorosabb államjogi kapcsolat kialakítása nem volt új keletű gondolat, hisz az államalapítás századában is több kísérlet történt a magyar állam hűbéressé tételére.⁷⁰ E kísérletek kudarca nem jelenti azt, hogy a két állam között ne lett volna szoros kapcsolat, különösen közös uralkodók idején. A 16. században az ország tartós Habsburg-uralom alá kerülésével és a török veszély fokozódásával a Magyar Királyság birodalomba való beolvasztása ismét felmerült, igaz, nem valódi alternatívaként. 1505-ben I. Miksa császár a kölni birodalmi gyűlésnek tett ígéretet arra, hogy a Magyar Királyságot a birodalomhoz csatolja katonai segítségért cserébe, és ilyen tervek még a 16. század vége felé is felmerültek. Mindezek ellenére a Magyar Királyság a kora újkorban is mindvégig önálló államalakulat maradt, sohasem tartozott a Német-római Birodalomhoz, sem a Habsburgok örökös tartományai közé. A több századra visszatekintő önálló államiság és erős rendiség hagyománya lehetetlenné tette az integrációt, amit jól fejez ki Lippay György 1652. évi emlékirata is: „Magyarország független ország, és a Birodalomhoz semmi köze sincsen.”⁷¹

Ilyen szempontból mindenképpen figyelemre méltó az a pár évvel későbbi emlékirat, amelyet Nádasdy Ferenc országbíró küldött válaszul II. Rákóczi György erdélyi fejedelemnek hozzá intézett levelére. Az 1657 után feszültté váló erdélyi külpolitikai helyzet és a török alóli felszabadulás évszázados törekvésének tükré-

69 ASV Segr. Stato, Colonia, vol. 72., fol. 114r–116v. Köln, 1693. április 5. Gianantonio Davia kölni nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárnak.

70 *Kristó Gyula*: Magyarország története 895–1301. Jav. kiad. Osiris, Bp., 2007. 111–127.

71 *Pálffy Géza*: Szent István birodalma a Német-római Birodalom határvidékén: A Magyar Királyság és a Német-római Császárság a 16–17. században. Történelmi Szemle 49. (2007) 328–329. Lippay szövegét Pálffy az alábbi munkából idézi: *Tusor Péter*: Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században. PPKE Egyháztörténeti Kutatócsoport, Bp.–Róma, 2005. (Collectanea Vaticana Hungariae I/3.) 231.: nr. 17.

ben keletkező levélben Nádasdy egy átfogó európai összefogást vizionált. Ennek egyik alappillére lett volna az Erdély – és ezzel a Magyar Királyság –, valamint a Német-római Birodalom közötti kapcsolat teljesen új alapokra helyezése az erdélyi fejedelem és a bécsi Habsburg-udvar között folyó tárgyalások révén: „Erre pedig az mostani tractában vethetne föl önagsága részfundamentumot, az jövőendő állapotr magát Erdéllyel együtt az impériumnak tagjává tétetvén, ne csak titulariter, hanem effective, és ha lehetne, bár az egész Magyarországot, de tartanék attúl, nehezebben succedálna, meglévén az első, Isten reásegítene továbbra is.”⁷²

Ennél sokkal konkrétabb terveket rejtett a Lotaringiai Károly herceg neve alatt megjelent politikai testamentum. Fontos azonban megjegyezni, hogy a rendkívül érdekes irat szerzősége kétséges, aligha valószínű, hogy az közvetlenül magához a lotaringiai hercegehez lenne köthető. Bár csak 1697-ben adták ki nyomtatásban, azonban a kötet címlapja szerint az emlékiratot a herceg 1687-ben, a pozsonyi országgyűlés és koronázás alkalmából nyújtotta át Lipót császárnak. Lotaringiai Károly a Habsburg-uralom megszilárdítására javasolta, hogy a Magyar Királyságot csatolják a Német-római Birodalomhoz, és emeljék választófejedelmi rangra.⁷³

Ez utóbbi javaslat már a vizsgált korszakhoz kapcsolódik, és különösen érdekes Tanara bécsi nuncius egyik 1692. őszi jelentésének a tükrében. A birodalmi rendek egyre erősödő tiltakozásukat arra is alapozták, hogy amikor az Osztrák Főhercegség vagy az Erdélyi Fejedelemség választófejedelemséggé való átalakítása szóba került (mint alább még visszatérünk rá), akkor azt éppen a bécsi udvar utasította el. Emellett azt is felhozták, hogy a vesztfáliai béke idején a pfalzi választófejedelemség ellen éppen I. Lipót nagybátyja, II. Zsigmond osztrák főherceg, tiroli gróf tiltakozott, azzal érvelve, hogy az IV. Károly Aranybullája és a birodalom törvényei ellen való, mert megváltoztatja a hét választófejedelemség rendjét.⁷⁴ Sajnos a nuncius nem részletezte, hogy pontosan mire gondolt az erdélyi választófejedelemség kapcsán és milyen információi voltak. Mivel a vesztfáliai békével kapcsolatos megjegyzéssel kerül szövegösszefüggésbe az erdélyi vonatkozás, elképzelhető, hogy 1648 körül szerepelhetett ilyen megfontolás, bár ennek is kicsi a valószínűsége. De a Lotaringiai Károlynak tulajdonított politikai végrendeletet figyelembe véve az is felmerülhet, hogy talán egy olyan, pár évvel korábbi,

72 Szabó András Péter: Esterházy Pál nádor néhány erdélyi vonatkozású iratmásolata. Ismeretlen források az 1658–1659. esztendőök történetéhez. Lymbus. Magyarságtudományi forrásközlemények (2008) 81.

73 Lotaringiai Károly politikai testamentumáról, annak megjelenési körülményeiről és tartalmáról Tóth Ferenc, az MTA BTK TTI tudományos tanácsadója beszélt 2016. február 16-i intézeti előadásában. Az előadást követő vitában is felmerült a szerzőség kérdése, a magyar viszonyok ismeretének kétséges megléte, valamint az, hogy az emlékirat számos eleme 1697-re már szerepelt a politikai napirenden. A politikai testamentumról ld. Tóth Ferenc írását a *Történelmi Szemle* e számában. Ezúton köszönöm a szerzőnek, hogy írásának megjelenése előtt lehetőségem volt kézírata elolvasására.

74 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 224., fol. 285r–287v. Bécs, 1692. szeptember 20. Sebastiano Antonio Tanara bécsi nuncius jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz.

aligha megalapozott ötletre utalhatott a nuncius, ami akkor született, amikor a lo-taringiai herceg bevonult Erdélybe és azt Habsburg-uralom alá vonta.

Az Osztrák Főhercegségnek választófejedelemséggé alakítása azonban nem volt új keletű gondolat. Már a 16. század elején, I. Miksa császár idején is felmerült, majd 1690-ben az augsburgi császárválasztás idején újra elővették a tervet. 1692 decemberében a trieri és a pfalzi választó győzködése során ez újra szempontként merült fel a császár regensburgi főmegbízottja által is.⁷⁵

Ráadásul egy magyar választófejedelemség gondolata, ha csak a pusztá ötlet szintjén is, de hónapok óta foglalkoztatta az udvart, legalábbis erre utal Francesco Tucci két jelentése is pár héttel Tanara Bécsbe érkezése előtről. Az 1692. márciusi *Kurtraktat* megkötése körüli bizonytalan időszakban, amikor Tucci kevés eredménnyel tudott bármilyen információhoz is jutni az udvarban a titkos tárgyalásokról, különböző udvari miniszterektől számos alternatíváról értesült. Olyan hangok is voltak, hogy a császár a katonai szükséghelyzet miatt egyezett bele a hannoveri követelésekbe, másoktól viszont azt az információt kapta, hogy I. Lipót bármilyen döntéssel meg kívánja várni a választófejedelmek véleményét. Mindezek mellett azonban az is elhangzott bizonyos udvari forrásokból, hogy a császár kész beleegyezését adni a hannoveri választófejedelemséghez, amennyiben azzal egy időben egy tizedik, katolikus választófejedelemséget is kreálnak – a Magyar Királyságból.⁷⁶ Alig egy héttel később Tucci ismét szóba hozta a kérdést jelentésében. Új információi alapján azonban az udvarban végül nem számoltak egy magyar választófejedelemséggel tovább, mivel a cseh királyi szavazat reintegrálását tartották jobb megoldásnak.⁷⁷ Mindez azt is mutatja, hogy 1692 tavaszán már olyan tervek voltak napirenden a bécsi udvari körökben, amelyek később is reális alternatívaként jelentkeztek: egy tizedik, katolikus választófejedelemség vagy a cseh szavazat újraélesztése.

Ezt támasztja alá a bécsi nuncius egy közel fél évvel későbbi titkos jelentése, amelyben egészen nyilvánvalóan utal arra, hogy néhány bécsi „minisztertől” hallott arról a gondolatról, hogy az osztrák főhercegi vagy a magyar királyi címet választófejedelmi rangra emelnék. Az indoklás is figyelemre méltó: a bajor és a pfalzi választó családjának esetleges kihalásától félnek – vagyis ugyanazt a véleményt használták fel, amellyel a regensburgi követek is érveltek a bécsi nuncius-hoz és a Szentszékhez írt felterjesztéseikben.⁷⁸

75 *Alexander Begert*: Böhmen, die böhmische Kur und das Reich vom Hochmittelalter bis zum Ende des Alten Reiches. Studien zur Kurwürde und zur staatsrechtlichen Stellung Böhmens. Matthiesen, Husum, 2003. 442–444.

76 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 114., fol. 287r–288r. Bécs, 1692. március 30. Francesco Tucci bécsi auditor jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz.

77 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 223., fol. 221r–222r. Bécs, 1692. április 6. Francesco Tucci bécsi auditor jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz.

78 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 62r–v. Bécs, 1692. október 18. Sebastiano Antonio Tanara bécsi nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a nunciatura általában „ministro”-nak nevezi nem csak a Habsburg-kormányzat vezető tagjait, hanem egyes Bécsben működő birodalmi fejedelmi ágenseket is. A nuncius azonban nem pontosítja, hogy kire gondol.

A pfalzi választó már fentebb tárgyalt 1693. tavaszi javaslatait Davia kölni nuncius a bécsi nunciushoz is megírta. Tanara az ezzel kapcsolatos reflexióit megküldte az államtitkárságnak is, mellékelve a Daviának küldött válaszlevelét. A bécsi nuncius ebben részletesebben végigvette a pfalzi választótól származó javaslatokat. Úgy vélte, hogy egy új katolikus választói rangemelés végletesen megrontaná a birodalmi fejedelmek közötti viszonyt, továbbá a fejedelmi kollégium és a választófejedelmi kollégium közötti kapcsolatot is. Ezért úgy gondolta, hogy részben orvosolná a problémát (*disordine*), ha a magyar királyi cím emelkedne választófejedelmi rangra. Elismerte ugyan, hogy a magyar király nem birodalmi fejedelem, de Tanara egyben azt is hangsúlyozta, hogy a birodalmi gyűlés hajlamos volt rá korábban is, hogy az Oszmán Birodalom ellen úgy vegye védelmébe a Magyar Királyságot, mintha az egy tagja volna a birodalomnak (*come suo membro*). Ezzel hozta összefüggésbe azt az értesülését, hogy a brandenburgi választó már tiltakozott is Regensburgban egy újabb katolikus választó beemelésé ellen a kollégiumba. Emiatt Tanara végül arra a véleményre helyezkedett, hogy alkalmasabb volna a cseh királyi választófejedelmi szavazat érvényesítése a kollégiumban.⁷⁹

Tanarának a kölni nunciustársához küldött válaszából sem derül ki azonban pontosabban, hogy János Vilmos pfalzi választófejedelem vajon nevesítette-e a Magyar Királyságot mint lehetséges tizedik választófejedelemséget vagy csupán általánosságban beszélt, és csak Tanara vetette fel a magyar szálát ismét mint korábbi híresztelések alapját. Ehhez érdekes adalék, hogy pár hónappal korábban, még 1692 augusztusában a bécsi nuncius a császárnénál igyekezett volna megtudni azt, hogy annak öccse, a pfalzi választó milyen véleményen van. Sőt felvetette annak a lehetőségét is, hogy Eleonóra császárnét a Szentszék álláspontjáról kellene meggyőzni, mert az hatásos lenne János Vilmos befolyásolására is.⁸⁰ Vagyis ha esetlegesen János Vilmos konkrétan megnevezte volna a Magyar Királyságot mint lehetséges tizedik választófejedelemséget, akkor az már a gondolatnak a császári család közvetlen közelében történő megjelenésére is utalhatna.

Bárhogy is történt, a Szentszék szokás szerint leginkább csak általános irányvonalak mentén válaszolt, Spada bíboros-államtitkár egyáltalán nem tért ki válaszában – sem 1692 őszén, sem 1693 tavaszán – a Magyar Királyságra mint lehetséges alternatívára. Az 1693. áprilisi levélre is csak jóváhagyólag reagált, megerősítve és megdicsérve Tanarát az ügy kezelésével kapcsolatban. Hangsúlyozta ismét, hogy körültekintően kell eljárni a kérdésben, mert sem az időt, sem az alkalmat nem tartotta jónak a legkisebb szembenállásra sem. Spada úgy vélte,

79 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 167r–v. Bécs, 1693. április 25. Sebastiano Antonio Tanara bécsi nuncius jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz. Ennek mellékletében fol. 168r–169v alatt, 1693. április 22-i keltezéssel található Tanara levele a kölni nunciushoz.

80 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 220., fol. 39r–40v. Bécs, 1692. augusztus 17. Sebastiano Antonio Tanara bécsi nuncius titkos jelentése Fabrizio Spada bíboros-államtitkárhoz.

hogy a Szentszék határozottabb fellépése csak a birodalom belső feszültségeit növelné, ami viszont végső soron a franciáknak kedvezne.⁸¹

A magyar választófejedelemség gondolata ezzel el is tűnt a hannoveri kérdés köréből. 1697-ben a szász választófejedelelem, I. Frigyes Ágost katolizálásával a választófejedelmi kollégiumon belüli felekezeti arány ismét átrendeződött. A hosszú távú megoldást azonban a Habsburg-dinasztia végül valóban a már a 16. században is felmerült, és Tanara által is felvetett javaslatban, a cseh szavazati jog újbóli életbe léptetésében találta meg. Ez azonban hosszú éveket vett igénybe, és végül a spanyol örökösödési háború miatt átalakuló viszonyok következményeként valósult meg.⁸²

Fontos azonban megjegyezni, hogy ennek során másfél évtizeddel később, 1706-ban még egyszer felmerült a magyar király választófejedelmi rangra emelésének ötlete, talán azzal kapcsolatban is, hogy 1706–1714 között két katolikus választó, a bajor és a kölni birodalmi atók alatt állt. Johann Philipp Lamberg passauai püspök egy 1706. őszi regensburgi leveléből derül ki, hogy a birodalmi gyűlés városában a cseh választófejedelemség reintegrálásának tárgyalásaihoz kapcsolódóan merült fel ismét a magyar lehetőség. Az indok ismét az volt, amely a nuncius érvrendszerében is előfordult: a Magyar Királyság választófejedelmi rangra emelésével a Német-római Birodalom a törökellenes feladatokra jobban kötelezetté válna.⁸³

*

A Magyar Királyságból kialakítandó tizedik választófejedelemség ötlete egy rendkívüli helyzetre adott rendkívüli válasznak is tekinthető. A tartósan kétfrontos háborúra kényszerülő bécsi Habsburg-udvar óhatatlanul szorult rá a protestáns birodalmi fejedelmek támogatására az 1690-es évek elején. Ezt a helyzetet használta ki Ernő Ágost braunschweig-lüneburgi herceg, akinek családja ekkor már évtizedes reményeket táplált a választófejedelmi cím elnyerésére. A herceg jól érvényesítette geopolitikai előnyeit: egyfelől a törökellenes katonai segítséggel, másfelől pedig a franciabarát politikával tartotta sakkban a császári udvart. A hannoveri választófejedelemség kérdése már 1689–1690-ben, az augsburgi császárválasztási tárgyalások során – igaz, más politikai kényszerhelyzetben – komolyan felmerült. Ennek realizálódása azonban csak az 1690-es évek elején következett be.

Ez a fejlemény természetesen aggodalmat váltott ki a Német-római Birodalom katolikus és protestáns vezetőiben egyaránt. A katolikusokat a választófejedelmi kollégiumon belüli felekezeti egyensúly eltolódásának féltelme, míg a protestánsokat inkább a birodalmi gyűlés kollégiumai közötti erőviszonyok változása és a Hannover iránti féltékenység vezérelte. A helyzet alakulását és a birodalom belpo-

81 ASV Segr. Stato, Germania, vol. 219., fol. 51r–v. Róma, 1693. május 9. Fabrizio Spada bíboros-államtitkár titkos válasza Sebastiano Antonio Tanara bécsi nunciusnak.

82 *Begert, A.*: i. m. (75. jz.) 442–476.

83 Lamberg 1706. október 29-i levelének vonatkozó passzusát Alexander Begert idézi: „daß man diese Churwürde auf den König in Ungarn zu bringen suchen möchte, umb dessen Reich dadurch zu einem beständigen quanto an Volk wider den Türcken verbindlich zu machen.” Uo. 464–465.: 522. jz.

litikai fejleményeit természetesen a Szentszék is szorosan követte. Ugyanakkor Róma láthatóan nem kívánt erélyesebben fellépni a császári udvarnál. Ez részben magyarázható a pápai hatalom 17. század második felében, és különösen XI. Ince halála (1689) után meginduló gyengülésével.⁸⁴ A római udvar nem kívánt beavatkozni a birodalom belügyeibe, talán éppen amiatt sem, mert az itáliai császári feudumok körül zajló vitában arra is hivatkoztak Rómában, hogy a bécsi udvar ezzel az egyház és a Pápai Állam ügyeibe avatkozik be. Másfelől a Szentszék célja az volt, hogy az újabb Bourbon–Habsburg konfliktusban inkább semleges maradjon, és biztosítsa a birodalom belső békéjét, hogy Bécs energiáját a török ellen fordíthassa. Emiatt nem történt sokáig konkrét lépés a hannoveri ügyben a Szentszék részéről, nem biztatták különösebben a három egyházi választót és a birodalmi püspököket sem, de mind a kölni, mind a bécsi nuncius révén kiemelt figyelemmel kísérték a fejleményeket, örködvé az egyház privilégiumai felett.

A püspököket, különösen a hannoveri választófejedelemség által közvetlenül is érintett egyházmegyék főpásztorait láthatóan azonban nem elégítette ki a Szentszék politikai álláspontja és magatartása. Így egyre határozottabb lépésekre szánták el magukat. A regensburgi követek útján történő tiltakozások, a nunciusoknál, majd magánál XII. Incénél történő fellépésük fokozatosan erősödött. Ezzel párhuzamosan újabb tervezetekkel álltak elő; a Hannoveret támogató fejedelmi családok egyházi karrierből való kizárásának lehetőségén túl így merült fel egyre inkább egy tizedik, katolikus választófejedelemség lehetősége. A birodalmi püspökök fellépése és a hannoveri választófejedelmi investitúra már a Szentszékét is nagyobb határozottságra sarkallta, de összességében az 1693 elején tartott kongregáció döntése sem mutatott végül eltérő tendenciát a korábban képviselt szentszéki állásponthoz képest. A tizedik választófejedelemség gondolatára a római Kúria alig, a magyar választófejedelemség gondolatára pedig semmit nem reflektált a bécsi nunciushoz küldött utasításaiban.

Szembetűnő azonban az is, hogy a feltárt forrásokban csak a bécsi nunciatúra köreiből merült fel konkrétan a Magyar Királyság mint lehetséges alternatíva, így nehéz meghatározni ennek forrását. Bár van rá halvány utalás, hogy a császári udvar köreiből is felmerült egy ilyen lehetőség, biztosan nem tudunk erről megállapítani. Véleményünk szerint a Habsburg-ház örökletes magyarországi királyságának közeli, 1687-ben történt elfogadása tehetett részben megfontolás tárgyává egy rövid történelmi pillanat erejéig a magyar választófejedelemség gondolatát. Mindenképpen fontos rámutatni arra is, hogy a Magyar Királyság a 17. század végén már mint katolikus választófejedelemség került szóba, vagyis a gondolatot felkapó körök lényegében ha nem is befejezettnek, de mindenképpen sikeresnek és átütőnek látták az ellenreformáció és a katolikus újjászerveződés folyamatát az országban.

Más kérdés azonban, hogy ha akár Bécsben, akár Rómában komolyabb lehetőségként számoltak volna egy magyar választófejedelemséggel, az mennyire lett volna reális a Magyar Királyság szempontjából. Jóllehet a Habsburg-ház örökletes

84 *Tusor P.*: A barokk pápaság i. m. (56. jz.) 74–76.

uralmát az adott történelmi helyzethez igazodva a magyar rendek 1687-ben elfogadták, politikai erejük összemérhetetlenül nagyobb volt az örökös tartományokbeli vagy a cseh rendekéhez képest. Még az Oszmán Birodalmat másfél évszázad után kiszorító Habsburg-seregek árnyékában sem volt reális egy olyan politikai helyzet kialakulása, amelyben a magyar rendek az ország szuverenitásának feladásába és a Német-római Birodalomhoz csatolásába beleegyezzenek. Alig egy évtizeddel korábban a Thököly-féle mozgalom és majd egy évtizeddel később a Rákóczi-szabadságharc jóval kevesebb sérelemért indult meg. Aligha csoda, hogy ahogyan a nuncius jelentéseiben nem merül fel a gondolat komolyabb bécsi fogadtatása, úgy az államtitkársági válaszokban sem találunk utalást a szentszéki recepciójára. A magyar választófejedelemség ötlete így nem is lehetett más, mint egy kivételes politikai helyzetben felmerülő irreális gondolat.

BÉLA VILMOS MIHALIK

THE HOLY SEE AND THE IDEA OF A HUNGARIAN ELECTORATE IN THE LATE 17TH CENTURY

The anti-Ottoman war of reconquista conducted in Hungary (1683–1699) was also supported by the Protestant Principality of Brunswick-Lüneburg, several members of the princely family personally participating to the war. In return for the military support, Duke Ernst-August wanted to gain an electoral status, and his efforts were backed by the Prince-Elector of Brandenburg. Negotiations already started in 1689, when archduke Joseph, the son of emperor and Hungarian king Leopold I, was elected King of the Romans. The Catholic Electors followed the events with worry, especially from 1691, when the discussions between Ernst-August and the Viennese court started in earnest. The elector treaty (*Kurtraktat*), which was concluded on 22 March 1692, elicited more considerable resistance from the Catholic princes of the Holy Roman Empire, who feared both that the equilibrium between the confessions would be disrupted, and that the balance of power between the electoral and the princely colleges would be changed. The Catholic princes, and especially the bishoprics in the vicinity of Brunswick-Lüneburg, expected support from the Holy See.

But the Holy See was unwilling to interfere with internal disputes within the Empire, especially with regard to the broader European situation, overshadowed by the Nine Years' War. Yet it did maintain contacts with the Catholic imperial estates through the nuncios of Cologne and Vienna. It may have been from there that the idea of creating a new Catholic Electorate emerged. The idea, relating concretely to the Kingdom of Hungary, was first raised in the spring of 1692. A year later, in April 1693, Viennese nuncio Sebastiano Antonio Tanara came forward with this possibility once again. Parallely, however, the restoration of rights carried by the Bohemian electoral vote was also proposed. One and a half decades later, during the War of the Spanish Succession, this latter solution was in fact adopted, although in a different political situation. But the very idea of a Hungarian Electorate shows that, after securing the hereditary succession of the Habsburg dynasty in Hungary (1687), the idea of connecting the Kingdom of Hungary to the Holy Roman Empire by elevating it to electoral status was also considered in Viennese court circles. The Hungarian estates were too powerful for such a plan to have real chances to succeed, however. Consequently, it remained no more than an interesting episode in the emergence of the Electorate of Hanover.

CONTENTS

STUDIES

- János B. Szabó: The Structure of Power of the Hungarians in the 9th and 10th Centuries in the Mirror of Historical Analogies from the Steppe 355
- Béla Vilmos Mihalik: The Holy See and the Idea of a Hungarian Electorate in the Late 17th Century 383
- Ferenc Tóth: The Thoughts of an Enlightened Ruler before the Enlightenment. The Political Testament of Duke Charles of Lorraine, a Forgotten Source of Hungarian History 409
- Balázs Ablonczy: On the Tumbleweed. The Paris Years of Tibor Baráth (1930–1939) 429
- Gergely Krisztián Horváth: Ateliers, Careers, Methods. New Perspectives for the Study of Village Researchers in the Interwar Period 451

WORKSHOP

- László Pószán: The Changing Image of the Teutonic Order in Hungary during the Reign of Andrew II 465
- Balázs Sudár: The Battle of Zsarnóca (1664) – through Ottoman Eyes 475

DOCUMENTS

- From the Oeuvre of Zsigmond Jakó (*Edited by: Klára Jakó*) 483

REVIEW ARTICLE

- Szigetvár, 1566. Conference Report (*Gábor Kármán*) 493

E számunk szerzői

ABLONCZY BALÁZS PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • B. SZABÓ JÁNOS PhD, tud. munkatárs (Budapesti Történeti Múzeum) • HORVÁTH GERGELY KRISZTIÁN PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • **JAKÓ ZSIGMOND** • KÁRMÁN GÁBOR PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • MIHALIK BÉLA VILMOS PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • PÓSZÁN LÁSZLÓ PhD, habil. egy. docens (Debreceni Egyetem) • SUDÁR BALÁZS PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • TÓTH FERENC PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézete

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható